

## Kap 13 : Demokratien

*Monarken må betänka att han har Gud över sig,  
helvetet under sig och ett folk runt omkring sig.*  
Henrik Bernhard Palmaer (1801-1854)

1866 års riksdagsordning gav (med vissa undantag) rösträtt i 2:a kammaren åt alla vuxna män med en viss minimitaxering. Initialt innebar detta 5.6 procent av befolkning (≈250 tusen personer). 1866-1908 steg andelen röstberättigade på grund av löneökningarna, inflationen & höjda taxeringsvärden till 10 procent. 1911 (när de ekonomiska spärrarna avskaffades) steg andelen till 20 procent. 1920 (när den allmänna rösträtten i sin första version infördes) steg andelen till 55 procent. Därefter har andelen röstberättigade genom sänkt myndighetsålder & färre undantag långsamt ökat till 75 procent av befolkningen.

Ytterligare en förändring var att Sverige 1876 enligt norsk modell införde en särskild 1:e minister (statsminister) som i samråd med kungen utsåg statsråden & ledde regeringen i dess dagliga arbete. 1917 kompletterades denna bestämmelse med att personen skulle väljas ur det parti som hade störst stöd i riksdagen.

\* \* \*

### ”Det demokratiska genombrottet”

Med demokrati menas allmän rösträtt & ett parlamentariskt styrelsesätt enligt ovan. Eftersom den svenska demokratin startade från en sådan låg nivå upplevdes i början även rena obetydligheter som framsteg. Enligt Polity IV-skalan (bilaga 1: figur 5) ökade den svenska demokratin åren 1809-1905 sex steg från -10 (=absolut monarki) till -4 (=elitvälde; konstitutionell monarki). Förlusten av Norge snabbade upp processen. Åren 1905-1917 ökade demokratin 14 steg till +10 (=full parlamentarisk demokrati). Ökningen från 55 till 75 procent röstberättigade har dock inte gett något avtryck i demokratiskattningen.

Det finns flera teorier om vad som orsakade förändringen 1905-1917: (1) Att befolkningsökningen tvingade fram ett effektivare styre. (2) En ”ketchup-effekt” av det tidigare långsamma tempot. (3) En effekt av de ryska & tyska revolutionerna. (4) En långsiktig nedmontering av traditionella föreställningar som äntligen gav effekt (upplysningen) (5) En likaså långsiktig effekt av Sveriges utveckling till nationalstat. (6) En effekt av bättre levnadsförhållanden, ändrad klasstruktur & bättre utbildning (moderniseringen). (7) En effekt av en inhemska demokratisk tradition (den historiska skolan).

- Bernadotterna har genom åren med gillande citerat nationalstatsteorin (5), moderniserings-teorin (6) & den historiska skolan (7), men haft svårt för de övriga.
- Teori 1 & 2 skulle implicera att Sverige under Bernadotternas egid inte moderniserat i tillräcklig takt. Kanske t o m vanstyrts. Även teori 4 att monarkins traditionella legitimitet skulle vara oförenlig med ett modernt samhälle är ett konfliktämne (se kapitel 21).
- Teori 3: Eftersom den svenska socialdemokratin i början var en revolutionär rörelse, var den per definition både monarki- & demokratifientlig. Detta ledde till en del oroligheter, men få framgångar. 1911 fick den revolutionära fraktionen av socialdemokraterna (den som sedan bildade kommunistpartiet) in ett krav på republik i partiprogrammet som fortfarande finns kvar. 1917, efter partisplittringen, tog Gustaf V den reformistiska delen av socialdemokratin till nåder, så länge den inte insisterade på republikkravet. Så långt som till att erkänna dess

”konstitutionella sinnelag” sträckte han sig dock inte. Liberalerna var pålitligare.

För beskrivningen av det svenska fallet har amerikanen Dankwarth Rustows nygamla teori om en stegvis övergång varit mycket inflytelserik. Demokrati kan enligt honom inte införas genom en avgränsad handling, den måste växa fram: (1) Bildandet av en nationalstat. (2) Konkurrens mellan gamla & nya eliter. (3) Enighet om de demokratiska spelreglerna. (4) Tillvänjning. Sverige var ett skolexempel på en lyckad utveckling.<sup>1</sup> Kritiken av teorin har varit att en historisk fallstudie är svår att generalisera. Möjligen finns andra vägar.

Premfors (2003) redovisar några alternativa demokratiseringsteorier som poängterar vikten av modernisering, samhällsstruktur & politisk stabilitet. I det skandinaviska fallet anser han dock att teorierna underskattar *ämbetsmannastatens* stabiliserande roll.

Den tidiga demokratiforskningen var starkt påverkad av Weimarrepublikens fall & utgick ifrån att det hade varit bättre att låta monarkin, åtminstone till namnet, vara kvar, såsom skedde i Sverige & senare också i Japan (se kapitel 21). Den senare forskningen handlade om vilken socialgrupp som skulle ta till sig äran av demokratiseringen: Bourgeoisien eller arbetarklassen. Eftersom demokratiseringen antogs vara en produkt av kapitalismen fick bönderna inta en statistroll. Inte så realistiskt i det svenska fallet.

\*

Författningsutredningens beskrivning av den svenska utvecklingen<sup>2</sup> överensstämmer med Rustows beskrivning, kanske inte så egendomligt eftersom han i samband med sin doktorsavhandling (1955) tillbringade en tid i Sverige. Det finns en svensk diskussion om 1809 års författnings ”demokratiska potential”, men innebörden är oklar (se kapitel 8). Författningsutredningen hänvisar till en svensk politisk kultur att strunta i författningen när den står i vägen för folkviljan:

”Den svenska parlamentarismen, sådan vi nu känner den, är emellertid i det väsentliga resultatet av en faktisk historisk utveckling, som ägt rum vid sidan av grundlagens stadganden och som i praktiken lett till ett gradvis upphävande av statskicket dualism. Den utveckling varigenom 1809 års regeringssystem steg för steg ombildats till ett parlamentariskt system är väl kartlagd i den statsvetenskapliga litteraturen.<sup>1</sup> Ett visst samarbete mellan regeringsmaktens företrädare och riksdagen har alltid varit erforderligt för att statsmaskineriet över huvud taget skall fungera. Vad man kan följa i denna litteratur är hur konungen vid utnämning och entledigande av statsråd i allt högre grad fått lov att taga hänsyn till riksdagens hållning, hur statsrådsuppsättningens ämbetsmannakaraktär försvagats, hur de politiska inslagen förstärkts och hur den personliga konungamakten trätt tillbaka för en regeringsmakt utövad av en enhetlig ministär. Denna utveckling, som icke förlöpt utan strid och icke utan tillfällig återgång till äldre system, nådde en slutpunkt 1917. Den Edénska ministärens bildande på hösten detta år – ministären bestod av företrädare för liberala samlingspartiet och socialdemokraterna – har allmänt betecknats som parlamentarismens definitiva genombrott. Därefter har det parlamentariska regeringssystemet icke ifrågasatts av någon betydande åsiktsriktning. Sedan lång tid tillbaka är det, för att citera ett uttalande av konungen vid firandet av regeringsformens 150-årsjubileum, »en av alla godtagen grundsats, att Konungens statsråd bildas på grundvalen av rådande parlamentariska förhållanden. Denna parlamentarismens princip kan sägas vara av avgörande betydelse för vårt nuvarande demokratiska statskick.»<sup>2</sup>

-----  
<sup>1</sup> Se främst de stora översiktliga arbetena av G. Heckscher, Konung och statsråd i 1809 års

<sup>1</sup> Rustow 1955, 1970 & 1971.

<sup>2</sup> SOU 1963:17, ss. 132-133.

författning, och L. Kihlberg, Den svenska ministären under ståndsriksdag och tvåkammarsystem intill 1905 års totala ministärskifte, samt ett mindre översiktsarbete av O. Nyman, Parlamentarismen i Sverige. Därutöver finns ett stort antal monografier över olika ministärer och ministärkriser.

<sup>2</sup> Gustaf VI. En hyllning till välfärdsdemokratin. Dagens Nyheter, 1959-05-31, s. 12. ”Den utveckling som skett uppbärs djupast av en mäktig tanke: att folket självt bör ansvara för sina öden.”

\*

### ”Ämbetsmannastaten”

Anledningen till att det svenska styrelsesättet kunde fortsätta så länge som det gjorde var att 1:a kammarens politiker & de högre ämbetsmännen till mans ansåg det som sin plikt att ingå i hans maj:ts konungens regering när de blev ombedda. Det ingick i lojalitetsförsäkran. Enligt statsvetaren Gunnar Heckscher var de ännu 1933 mentalt kvar i ståndssamhället. ”Ämbetsmannaideologin” var att det fanns en opartisk stat som likt en opartisk domstol medlade mellan privata särintressen:

”De konservativa voro [vid tiden för franska revolutionen] allestädes övertygade monarkister. Och detta icke blott i den meningen att de avvisade republiktanken och häftigt reagerade mot revolutionens sätt att behandla Frankrikes och en rad andra länders kungahus, utan också så att de [i enlighet med Montesquieu] åt monarken ville bevara ett självständigt maktområde. I Sverige kom denna monarkism även det nya kungahuset till godo, trots dettas revolutionära ursprung. Långt in på 1900-talet avvisade de svenska konservativa såväl parlamentarism som demokrati. Å andra sidan betydde detta ingalunda, att de förordade kungligt envælde. Den statsform de anslöto sig till var den i 1809 års regeringsform uttryckta, den konstitutionella maktfördelningen mellan konung och riksdag, inom vilken positiva resultat borde kunna uppnås genom samarbetsvilja och ömsesidig hänsyn utan självuppgivelse från någondera sidan. I fråga om riksdagsskicket företrädde de under hela 1800-talet den uppfattningen, att representationen borde företräda skilda grupper inom folket i förhållande till deras betydelse, icke blott till deras numerär. Från dessa utgångspunkter kunde de länge försvara ståndsrepresentationen i princip utan att behöva motsätta sig dess rekonstruktion och förbättring samt därefter första kammarens särkaraktär såväl som dess likaberättigande i förhållande till den andra. Demokratien avvisade de i princip, så länge det var möjligt, men accepterade den till slut, utan entusiasm men också utan tanke på att framdeles rygga sitt erkännande. När under 1930-talet nya vindar började blåsa i världen avvisade de konservativa partierna i Sverige och andra västerländska stater - däremot icke i Tyskland - kraftigt tanken på en diktatur av nationalsocialistisk typ. De uppfattade denna som en utväxt på den moderna demokratien, icke som en återgång till äldre tiders statskick.”<sup>3</sup>

\* \* \*

### ”Skenmonarkin”

Eftersom praxis var att kungen bara närvarade vid beslutskonseljen, inte vid ärendeberedningen, hade Gustaf V dålig uppfattning om hur långt den hade fortskridit. Detta ledde 1914 till en konflikt med den liberale statsministern Karl Staaff när Gustaf V använde sitt tal under bondetåget för att sätta press på honom. Jag hoppar över detaljerna, men Staaff tog den offentliga kritiken som en förevändning att avgå. Året därpå avled Staaff i en hjärtattack, men hann publicera en kommentar till händelsen:

---

<sup>3</sup> Heckscher 1947: ss. 16-17.

”Kungen borde begränsa sina uttalanden så att de inte bildade underlag för partistrider. Han behövde inte därför bli en namnstämpel. I anslutning till engelska handböcker framhävde Staaff vilka möjligheter att öva inflytande som en parlamentarisk monark har. Han kan bilda sig en mening, utveckla den för sina rådgivare i vilket ärende han vill. Han kan också begagna sitt personliga inflytande för att i lojalt syfte öva en viss påtryckning på personer, t. ex. då regeringen önskar förvärva en framstående kraft till ett betydelsefullt statsämbete. Vidare kan monarken vädja till folket även utan tillstyrkan av sina rådgivare, vilka han då måste låta gå och ersätta med nya, som är beredda att åta sig ansvaret för åtgärden. Men det är en mycket allvarlig sak. Det normala är att riksdagsupplösningar liksom andra statshandlingar sker uteslutande på ministärens ansvar. Staaff tillfogar att kungen kan under hand uppträda som medlare mellan partierna, utföra åtskilliga värdefulla sociala plikter, utjämna och hjälpa. Olyckligt är däremot om en monark nu för tiden gör anspråk på att själva ta initiativ och träda fram och leda. Sådant torde mycket sällan ske utan att några förbindelser redan finns med en eller annan politisk strömning och dess män. Rådgivarna är i det fallet personligheter, tagna än från det ena hållet, än från det andra. De kan vara betrodda enskilda vänner till monarken, förutvarande lagliga rådgivare, hovmän o. s. v.”<sup>4</sup>

Staaffs ståndpunkt var således att relationen kung-regering borde lösas enligt engelsk förebild med en neutral monark som legitimerade regeringsbildningen, men som inte lade sig i själva politiken. Gustaf V vägrade dock att finna sig i en sådan begränsad roll, utan följde 1809 års författning. 1917 fick han dock ge sig. Därefter finns det bara information om Gustaf V:s agerande i samband med regeringsbildningarna & utrikespolitiken. Allting annat får man gissa sig till. 1928 när Gustaf V fyllde 70 år lät det så här:

”Under konung Gustafs regeringstid ha ärendena vuxit ut till en omfattning [5-700 ärenden per vecka] som, praktiskt taget, omöjliggör ett konseljförfarande i den gamla stilen. Det sätt som konungens handläggning av regeringsärendena som under senaste tider utvecklats torde också vara det för nutida förhållanden mest rationella. Den princip i fråga som konungen och statsrådets samarbete som tillämpades under den Edénska ministärens tid [och fortsatte under socialdemokratin] karakteriserades därav att regeringen före konseljerna satte konungen in i alla viktigare regeringsärenden. När ärenden av sådan beskaffenhet förestode till avgörande hade vederbörande regeringsmedlem företräde för konungen och redogjorde för ärendets innebörd samt det beslut som ifrågasattes. Därvid kunde konungens mening inhämtas på förhand, så att överläggningar om dessa ärenden i konseljen icke behövde förekomma. Konseljen blev i dessa mål snarast en registrering av redan utformade beslut, och därigenom möjliggjordes att själva konseljerna bleve drägligt många.

...

Och härmed är jag inne på det grannliga spørsmålet om kung Gustafs reella roll i riksstyrelsen. Föreställningen om konungen som en tom dekorationsfigur äger föga grund i verkligheten. Kung Gustaf tar med intresse del av alla ärenden som framläggas för honom. Naturligtvis kan det ej bli tal om att besvara konungen med en föredragning i detalj av alla de tusen småärenden som passerar konseljen. Här måste av praktiska skäl handläggningen bli mera formell. Men viktigare ärenden följer han gärna med uppmärksamhet.

...

I alla sina göranden framträdde konungen gentemot regeringen såsom strängt konstitutionell. Därav följer icke, såsom en och annan synes föreställa sig, att han meningar blevo utan betydelse för ärendenas avgörande. Där förhållandet mellan en konstitutionell monark och hans rådgivare är sunt blir det de goda sakskälen som till sist fälla utslaget. Företräder monarken i en fråga den sakligt bäst grundade meningen, blir detta icke utan inflytande på frågans utgång.

---

<sup>4</sup> Kihlberg 1962: del 2, s. 336.

Det finns en grupp av regeringsärenden som kung Gustaf detaljerat följer, nämligen utrikesärendena, Varenda depesch som anländer till utrikesdepartementet överlämnas till honom, och erfarenheten ger vid handen att han ingående studerar dem. Den regering jag [1917-1919 i egenskap av socialdemokrat] tillhörde torde också med tacksamhet vilja vitsorda att riksstyrelsen många gånger i dåvarande brydsamma tidsläge hade den största nytta av konungens erfarenhet och goda omdöme i utrikespolitiska frågor ävensom av hans personliga förbindelser utåt.”<sup>5</sup>

Gustaf V hade även fortsatt en viktig roll vid regeringsbildningarna. Edén ledde visserligen 1917-1920 en majoritetsregering, men därefter följde 13 stycken ämbetsmänna- & minoritetsregeringar. Det gällde för dem att ha stöd i båda kamrarna så att de var beslutsfärdiga. I regel skedde detta genom att balansera ministerposterna. Även om statsministern var socialdemokrat, var det således inte säkert att alla ministrarna var det. Och vice versa. Gustaf V hjälpte 1920-1936 till att bilda dessa ”samlingsregeringar”. 1936 gick socialdemokraterna & bondeförbundet i koalition så att behovet av kunglig hjälp bortföll & inte aktualiserades förrän 1957 under Gustaf VI när koalitionen sprack.<sup>6</sup> En senare genomgång av regeringsbildningarna 1921-36, 1957 & 1961 hade ingenting att anmärka.<sup>7</sup>

1918 års parlamentarism – med statsministern som ”vicekung” och rådgivarna som partiombud – passade dåligt in på 1809 års idéer. Statsministern utövade, enligt §§ 106 & 107 i författningen, en form av ministerstyre. Gustaf V lade sig därför till med den udda vanan att inför vissa regeringsbeslut – formellt hans egna – protestera muntligt eller reservera sig till protokollet. Styrkeförhållandet kung-statsråd hade på 100 år vänts upp och ned. Kungen hade blivit ”sina rådgivares rådgivare”.

\*

Under 2:a världskriget blev Gustaf V förmodligen Sveriges populäraste kung någonsin.

I samband med Gustaf V:s 85-årsdag 1943 gjordes en opinionsundersökning om vad svenska folket ansåg om monarkin som statskick. 84 procent ställde sig positiva. Sex procent ville ha president. 10 procent hade ingen åsikt. Det fanns vissa skillnader. De ”högre klasserna” – särskilt de på landsbygden i Skåne & Mälardalen – var mest positiva. De äldre männen – särskilt de i städerna & i Norrland – var minst positiva.<sup>8</sup>

Året därpå gjordes ytterligare en opinionsundersökning om ”Vilken nu levande person ni beundrar mest?” som Gustaf V vann med bred marginal (25 procent). Två kom Churchill (10 procent) & tre Per Albin Hansson (sex procent). Valet av Gustaf V motiverades med: Kungens ”effektivitet” (insatser när det gällt att hålla Sverige utanför kriget eller hjälpa grannländerna) nämndes av 36 procent, ”karaktärssegenskaper” (rakryggad, anspråkslös m.m.) av 27 procent, ”kroppsliga egenskaper” (spänstig, vital, ståtlig m m) av 26 procent och ”hållning, uppträdande” (folklig, hållning som samlande nationell symbol) av 13 procent.<sup>9</sup>

\* \* \*

## Tingsten

<sup>5</sup> Värner Rydén. Konungen och hans rådgivare. Dagens Nyheter, 1928-06-10: ss. 2,35.

<sup>6</sup> Gerdner 1946 & 1954; Håstad 1947: s. 372.

<sup>7</sup> SOU 1970:16; Hermerén 1975.

<sup>8</sup> Dagens Nyheter, 1944-01-13, s. 6.

<sup>9</sup> Dagens Nyheter, 1945-10-04, s. 8.

Statsvetaren & journalisten Herbert Tingsten (1896-1973) var genom sin kombination av akribi & påhopp länge en av Sveriges mest inflytelserika republikaner. 1933 sammanfattade han monarkins dåvarande ställning som att den var överspelad:

”Monarkien såsom statsform i egentlig mening, d. v. s. den icke demokratiska, absoluta eller konstitutionella monarkien, finnes sedan demokratiseringen efter världskriget icke i någon mera betydande, till den moderna kulturkretsen hörande stat. Även såsom politisk rörelse spelar monarkismen en mycket undanskjuten roll; det är diktaturprincipen, icke den monarkiska principen, som framträder som demokratiens verkliga motståndare. Den monarkistiska ideologien, sådan den under senare tid utvecklats, särskilt i Frankrike, är emellertid av intresse, framför allt emedan den verkat befruktande på de nationalistiska antidemokratiska riktningarna överhuvud. De teokratiska och naturrättsliga motiveringarna för monarkien ha under senare tid tämligen allmänt övergivits; de på metafysiska utgångspunkter byggda resonemangen ha förlorat sin kraft att övertyga. Det är på realistiska argument, vilka förmenas vara stödda av erfarenheten, som den moderna monarkismen grundas.”<sup>10</sup>

1939 betraktade han de kvarvarande neomonarkiska strömningarna, särskilt då *Action Française* som en form av högerextremism (se kapitel 7). Kom så 2:a världskriget. Jag citerar en artikel från 1943:

”Den ökade popularitet och auktoritet, som monarkin vunnit i Sverige under senare år, och alldeles särskilt under världskrigstiden, är icke någon isolerad företeelse. Detsamma gäller kungadömet i ett flertal demokratiska stater. Starkare än på mycket länge ha monarkerna i Nord- och Västeuropa i det allmänna medvetandet framstått som språkrör för folken, som symboler för den nationella enheten och i vissa fall som politiska ledare. Delvis har denna utveckling betingats av personliga och tillfälliga förhållanden. Till icke ringa del kan den emellertid återföras på mera generellt verksamma faktorer.

Det parlamentariska systemet medför, att monarken förlorar i makt men vinner i popularitet. En självständigt handlande konung väcker opposition och ovilja hos de små eller stora grupper, som ogilla hans handlingssätt. En konung, som utåt framstår dels som symbol för enheten, dels som legal replipunkt för skiftande ministärer, utmanar knappast andra än kverulanter. Många känna sig tacksamma för att han, åtminstone skenbart frivilligt, upphört att begagna den makt, som man av ålder förbinder med ordet konung. Hans ställning gör honom och hela kungahuset till en medelpunkt för det slags intresse och uppskattning, som tar sig uttryck i idylliska skildringar från privatlivet, fotografering och skvaller. Har monarken någon förmåga att uppträda folkligt – vilket i regel är lätt i en så oantastlig position – väcker han en personlig tillgivenhet, som icke bottnar blott i det framgångsrika kryperiets erkänsla utan naturligt följer av den socialt underlägsnes glädje över visad välvilja. Politikerna, som professionellt angripa varandra och motståndarpartierna, stanna i vördnad inför konungen, som just genom sin politiska överksamhet intar en fredad position. Redan den popularitet, som på detta sätt vinnes, medför en potentiell politisk auktoritet. Men härtill kommer, att den ideologi, som väves kring den parlamentariske monarken, i sin dubbeltydighet är ägnad att stärka hans ställning. Man talar om att konungen är opartisk, att han står över partierna, att han representerar nationens enhet. Enligt parlamentarismens uttryckssätt menas härmed, att konungen icke kan eller bör handla politiskt; då man betonar hans opartiskhet, vill man säga, att han icke får taga ställning, och då man förklarar honom stå över partierna, innebär detta, att han utan hänsyn till egen mening bör tjäna som konstitutionell betäckning för det eller de starkaste partierna. Men från denna innebörd i de vanliga slagorden är det lätt att glida över till den motsatta. Är icke den opartiske mest skickad att handla, är icke den, som är upphöjd över alla partier och blott har nationens

---

<sup>10</sup> Tingsten 1933: s. 79.

intresse för ögonen, den bäste av alla politiska ledare? I själva verket karakteriseras den idealiske parlamentariske monarken med i huvudsak samma attribut, som den moderna monarkismen ger den efterlängttade kunglige ledaren. I speciella situationer kan den propaganda för en neutral monark, som hör till parlamentarismens rekvisit, bli en tillgång för den självständigt handlande konungen.”<sup>11</sup>

\*

Efter krigsslutet fortsatte Tingsten sin monarkikritik. Nu som chefredaktör för Dagens Nyheter.

”Den svenske monarkens roll under krigsåren har på vissa håll omåttligt förstörats, kungen har t. o. m. framställts som inspiratör av och garant för regeringens politik. Även i andra länder har kungamakten på grund av med världskriget förknippade förhållanden trätt i förgrunden långt mer än tidigare. Problemet monarki och demokrati har fått ny aktualitet.

Striden för folkstyrelse har till stor del varit en strid mot den personliga kungamakten. Från demokratisk synpunkt har intet tätt sig orimligare än att politisk maktställning skulle gå i arv. Försöken att rationellt försvara en verksam monarki hör till de mest misslyckade i de politiska ideologiernas av mystik och galenskap fyllda historia. Erfarenheten visade alltför klart att usla monarker kunde springa fram ur de äldsta och stoltaste ätter och att de mest begränsade person- och dynasti-intressen, för att icke tala om nycker och vanföreställningar, kunde vara bestämmande för det kungliga handlandet. - - -

Med parlamentarismen ansåg man sig ha funnit möjlighet att förena monarki och demokrati. Kungens befogenheter överflyttades i realiteten på den ur folket och representationen utgångna regeringen. Monarkens praktiska uppgift – till skillnad från funktionen att tjänstgöra som ett slags nationellt emblem på högtidsdagar – blev att regissera regeringsskiftet. Detta antogs i regel vara en lätt uppgift, eftersom utgångspunkten för parlamentarismens teori var ett politiskt system med klart växlande majoriteter och minoriteter. Även en person utsedd av arvets slump måste vara kapabel att anförtros regeringsuppdraget åt och parlamentsmajoritetens ledare.

I realiteten blev parlamentarismen icke så okomplicerad, monarkens roll icke så enkel och obetydlig som man tänkt sig. - - -

Förhållandet sammanhänger också med den oerhörda publicitet, av vilken den kungliga familjen, oberoende av varje prestation, är omgiven ... Sannolikt är den kungliga auktoriteten förankrad främst inom två helt skilda grupper: dels en del ämbetsmän och officerare med en traditionsmässig och oreflekterad bundenhet vid monarkin, dels en ur alla samhällsklasser rekryterad grupp av personer. med outvecklat intellekt, ringa kunskap och sinne för billig romantik - det är dessa tomma och dumma ansikten som garnerar gatorna vid parader och fyller kyrkorna vid finare begravningar. Men den demokratiska politikerns sak är att upplysa dessa massor, icke att kvarhålla dem i mörkret för att kunna leda dem med monarken som lockfågel.”<sup>12</sup>

\*

Året innan Republikanska klubben konstituerades, var det fortfarande samma innehåll i artiklarna – en blandning av Karl Staaff & Hjalmar Branting:

”[Staaff:] Men även om monarken blott verkar »formellt och dekorativt», har kungadömet, skriver Staaf, i praktiken »sina betänkliga sidor». Han nämner det monarkiska statskickets dyrhet, dess tendens att »upprätthålla och stödja» vissa personer och grupper, att kring sig samla en societet och därigenom motverka »den önskvärda utjämningen i yttre mening

<sup>11</sup> Tingsten 1943: ss. 408-409.

<sup>12</sup> [Herbert Tingsten.] Monarken som lockfågel. Dagens nyheter, 1946-06-25, s. 3.

mellan samhällslagren». Härigenom »framkallas och odlas en servil uppfattning, stridande mot den mänskliga och personliga värdigheten». Man har inte sett några tecken, fortsätter Staaf, till ett reformerat kungadöme, »frigjort från hov och medeltidsaktiga ceremonier».

...

[Tingsten:] En rationalisering och demokratisering av monarkin borde också medföra utrensning av en rad föråldrade vanor, institutioner och bestämmelser : ordförandeskapet i utrikesnämnden, de kungliga engagemang som reklamfigurer i allehanda sammanhang, ordensväsendet, förbudet mot giftermål med enskilda svenska personer, den till män begränsade tronföljden, förbudet mot furstligt innehav av statliga ämbeten. Självfallet bör det finnas lagliga möjligheter att pensionera monarker – såsom skett i Holland – och att hindra personer av kvalificerad olämplighet att bli kungar.”<sup>13</sup>

Fortsättningen av den republikanska kritiken redovisas i del 5 (kapitel 29-35).

---

<sup>13</sup> Tingsten 1954; Dagens Nyheter, 1954-01-25, s. 2.



## Referenser

- \*Gerdner, Gunnar. (1946.) Det svenska regeringsproblemet 1917-1920 : Från majoritetskoalition till minoritetsparlamentarism. Skrifter utgivna av statsvetenskapliga föreningen i Uppsala genom Axel Brusewitz XXV.
- \*Gerdner, Gunnar. (1954.) Parlamentarismens kris i Sverige vid 1920-talets början. Skrifter utgivna av statsvetenskapliga föreningen i Uppsala genom C.A. Hessler.
- \*Gustaf Adolf, prins. (1930.) Tal i Cambridge 1929 [vid promovering till hedersdoktor].
- \*Heckscher, Gunnar. (1947.) Konservatism. Historielärarnas förenings årsbok, 1947: ss. 13-20.
- \*Hermerén, Henrik. (1975.) Regeringsbildningen i flerpartisystem. Lund. (Avhandling.)
- \*Håstad., Elis. (1947.) Konungen och regeringsbildningen. Svensk tidskrift, 1947 (årgång 34): ss. 367-373.
- \*Kihlberg, Leif. (1962.) Karl Staaff, del 1-2 (1962-1963). Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- \*Premfors, Rune. (2003.) Democratization in Scandinavia: The Case of Sweden. Stockholm Center for Organizational Research (SCORE). Score Rapportserie 2003:8.
- \*Rustow, Dankwart A. (1955.) The Politics of Compromise: A Study of Parties and Cabinet Government in Sweden. Princeton: Princeton University Press.
- \*Rustow, Dankwart A. (1970.) Transitions to Democracy. Toward a Dynamic Model. Comparative Politics, Vol. 2, No. 2, April 1970, pp. 337-363.
- \*Rustow, Dankwart A. (1971.) Sweden's Transition to Democracy: Some Notes Toward a Genetic Theory. Scandinavian Political Studies, Vol. 6, 1971, pp. 9-26.
- \*SOU 1963:17. Förslag till regeringsform. Författningsutredningen : VI. Sveriges statskick. Del 2. Motiv. Stockholm: Justitiedepartementet. <kb.se> (2020-01-01).
- \*SOU 1970:16. Riksdagsgrupperna : Regeringsbildningen : studier. Stockholm: Justitiedepartementet. <kb.se> (2021-01-01).
- \*Tingsten, Herbert. (1933.) Demokratiens seger och kris : Den författningspolitiska utvecklingen 1880-1930. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- \*Tingsten, Herbert. (1943.) Monarkin i kristid. Tiden, 1943:7, ss. 398-412.
- \*Tingsten, Herbert. (1954.) Kungamakten och folket. I: Tingsten 1958: ss. 81-89.
- +Tingsten, Herbert. (1958.) På krigsstigen. Stockholm: Wahlström & Widstrand.